

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ҚАСДДАН БАДАНГА ОҒИР ШИКАСТ ЕТКАЗИШ ЖИНОЯТЛАРИГА ҚАРШИ КУРАШИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ МЕТОДИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Д.М. Кушбаков

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти кафедраси
доценти, ю.ф.б.ф.д.(PhD), доцент, подполковник
В.О. Эгамбердиев

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти кафедраси
катта ўқитувчиси, подполковник
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15614047>

ARTICLE INFO

Received: 01st June 2025

Accepted: 05th June 2025

Published: 07th June 2025

KEYWORDS

*ички ишлар органлари,
қасддан баданга оғир
шикаст етказиш, жиноят,
қарши курашиш, фаолият*

ABSTRACT

Ушбу мақолада ички ишлар органларининг қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятларига қарши курашиш фаолиятини ташкил этиш методикасини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари, хусусияти, ушбу жиноятни содир этиш сабаблари ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларнинг таҳлили ва қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятларига қарши курашиш фаолияти ёритилган.

Профилактика инспекторининг қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасини самарали ташкил этиш бевосита унинг турлари, усул ва шакллари билан боғлиқ. Айнан шунинг учун ҳам, бугунги кунда профилактика инспекторлари лавозимига тайинланадиган шахсларга қўйиладиган асосий талаблардан бири сифатида «ҳуқуқбузарликлар профилактикаси шакллари ва усулларини амалда қўллаш кўникмаларига эга бўлиш» белгиланган.

Бироқ илмий-назарий адабиётлар ва қонунчилик таҳлили ҳуқуқбузарликлар профилактикаси турлари ўртасида номувофиқлик, усул ва шакллари ўртасида эса мавҳумлик ва ноаниқликлар мавжудлигини кўрсатди. Бу эса қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасининг турлари, усул ва шакллари тизимини такомиллаштириш зарурияти мавжудлигини билдиради.

Илмий-назарий адабиётларда ҳуқуқбузарликлар, хусусан жиноятлар профилактикасининг чора-тадбирлари ҳақида яқдил фикрга келинмаган. Шу боисдан, улар: 1) «умумий» ва «якка тартибдаги»; 2) «умумий» ва «махсус»; 3) «умумий ижтимоий» ва «махсус криминологик»; 4) «умумий», «махсус» ва «якка тартибдаги»; 5) «умумий», «махсус», «якка тартибдаги» ва «виктимологик» чора-тадбирларга таснифланган.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг назорати ҳам безориликнинг олдини олишда яхши самара беради. Хусусан, ички ишлар органлари ёки Миллий гвардиянинг кўча ва жамоат жойларида патруликни амалга оширишлари ўзига хос профилактик таъсир кўрсатади.

Ўз Р «Жамоатчилик назорати тўғрисида» ги қонунига мувофиқ жамоатчилик назорати ҳуқуқбузарликлар профилактикаси субъектларига нисбатан қўлланилади,

хуқуқбузарликлар профилактикаси объектларига нисбатан ҳам жамоатчилик назорати амалга оширилади. Бу фуқаролар ва жамоат уюшмаларининг фаол иштироки орқали бевосита безориликнинг олди олинишида намоён бўлади. Жиноятчиликка қарши курашишда фаол иштирок этган фуқаро ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 8 январдаги 15-сон қарори билан тасдиқланган «Фуқаролар ва жамоат ташкилотларини хуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишдаги фаол иштироки учун рағбатлантириш тартиби тўғрисида»ги Низом қоидаларига биноан рағбатлантирилади.

Мазкур вазиятда профилактиканинг усул ва шакллари ўзаро қайтма алоқадор эканлигини кўришимиз мумкин. Яъни профилактиканинг шакли доирасида амалга оширилган чора-тадбир учун рағбатлантириш усули қўлланилаяпти.

Таҳлилларга кўра, ушбу давлатларда қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикаси қуйидагича турланади:

1) Ўзбекистон Республикасида: умумий, махсус, якка тартибдаги (индивидуал), виктимологик; 2) Қозоғистон Республикасида: умумий чоралар, якка тартибдаги (индивидуал), махсус чоралар; 3) Россия Федерациясида: умумий, якка тартибдаги (индивидуал); 4) Беларусь Республикасида: умумий, якка тартибдаги (индивидуал); 5) Қирғизистон Республикасида: умумий, якка тартибдаги (индивидуал).

Кўриниб турибдики, қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасини турланиши ушбу масалага қайси жиҳатдан ёндашилишига боғлиқ. Мисол учун, Ўзбекистон Республикасида қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасининг умумийлигига, индивидуаллигига, махсус ва виктимологик жиҳатларига алоҳида эътибор қаратилган бўлса, Россия Федерацияси ҳамда Қирғиз ва Беларусь Республикаларида унинг фақат умумийлиги ва индивидуаллиги бўйича ёндашилган. Қозоғистон Республикасида эса қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг виктимологик жиҳатлари унинг умумийлиги, индивидуаллиги ва махсуслигига сингиб кетади деб тушунилади. Россия Федерациясида эса махсус профилактика қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг йўналишларидан бири сифатида талқин этилади¹.

Ўрганилаётган объектлар ўрганилиши осон бўлиши ёки чуқурроқ ўрганилиши, амалий фаолиятда эса фаолият йўналишларининг аниқ белгилаб олинишига эришиш мақсадида турланади ёки таснифланади.

Айнан шу мақсадда келтириб ўтилган давлатлар қонунчилигида хуқуқ-бузарликлар профилактикаси турларга ажратилган. Лекин қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасининг жиҳатлари унга кучлироқ ёндашиш зарурлигини талаб этади.

Мазкур зарурият қуйидагилар билан ифодаланади: Е.О.Алауханов ва З.С. Зариповлар олиб борган тадқиқот натижаларига кўра, қасддан одам ўлдириш жиноятдан жабрланганларнинг 48,9 фоизи, тан жароҳати олганларнинг 50 фоиздан ортиғи, номусига тегилган аёлларнинг 49 фоизи ўзларининг салбий хулқ-атвори (таҳдид қилиши, ҳақоратлаши, тухмат қилгани, калтаклаши, енгил-таклиги, ичкиликбозлиги кабилар) билан ушбу хуқуқбузарликларнинг содир этилишига сабаб бўлган ёки унга имкон берувчи шароитни яратгани учун жабрланганлар².

Агарда қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасига алоҳида ёндашиб, бу борадаги муаммолар ўз ечимини топмас экан, унда хуқуқбузарликлар профилактикаси самарадорлигига етарлича эришиб бўлмайди.

¹ Алауханов Е.О. Криминологические проблемы предупреждения корыстно-насильственных преступлений: Автореф. дисс. ... док. юрид. наук: 12.00.08. – Алматы, 2004. – С. 30.

² Исмаилов И., Абдурасулова Қ.Р., Фазилов И.Ю. Криминология. Умумий қисм: ИИВ олий таълим муассасалари учун дарслик. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015. – Б. 131. (– 272 б.)

Масаланинг мазкур жиҳатида алоҳида эътибор қаратган қонун чиқа-рувчи, миллий қонунчилигимизда қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг умумий, махсус, якка тартибдаги ва виктимологик профилактик турлар орқали амалга оширилишини белгилаб берган. Бироқ профилактиканинг ушбу турлари мазмун жиҳатдан таҳлил қилинганда, уларнинг барчасини ҳам тур сифатида эътироф этиб бўлмаслиги кўринадди. Негаки, муайян бир тур бошқасидан ўзига хос хусусият (индивидуаллик) билан фарқланиши лозим. Аммо миллий қонунчилигимизда мазкур ўзига хосликка эътибор қаратилмаганлиги кузатилади. Буни:

1) соғлиққа қарши жиноятлардан жабрланишнинг олдини олиш юзасидан таълим муассасаси, меҳнат жамоаси ёки маҳаллада тарғибот-ташвиқот ишларини олиб бориш ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг виктимологик профилактикаси ёки профилактикаси?

2) муайян ҳудудда ёлғиз яшаётган қарияларга нисбатан кетма-кет бир неча маротаба жиноий тажовуз амалга оширилганлиги боис маъмурий ҳудуддаги ёлғиз яшовчи қариялар билан индивидуал равишда виктимологик мазмундаги суҳбатларни ўтказиш ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг виктимологик профилактикаси ёки якка тартибдаги профилактикаси?

3) «диққат пиёда», «велосипед», «ҳаракат хавфсизлиги ойлиги», «ёнғин хавфсизлиги ойлиги» каби махсус тадбирларнинг ўтказилиши ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси, профилактикаси ёки махсус профилактикаси? мазмунидаги саволларга жавоб топишнинг қийин эканлигида ҳам кўриш мумкин.

Кўриниб турибдики, қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасини юқорида таклиф этилган мезонлар бўйича алоҳида тур сифатида таснифлаб бўлмайди. Шу боис, қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасинини муайян мезон асосида таснифлаш ва турларга ажратиш билан чегараланмаслик зарур.

Бу борада, авваламбор, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси таъсир кўрсатиш объектлари бўйича турланиши лозим. Бунда ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг таъсир кўрсатиш объектларини икки гуруҳга ажратиш, яъни *биринчи гуруҳ*, ҳуқуқбузарлик содир этган ёки содир этишга мойил шахслар, *иккинчи гуруҳ*, ҳуқуқбузарликдан жабрланган ёки жабрланиш эҳтимоли мавжуд бўлган шахслар тариқасида таснифлашни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Юқоридаги хулосага асосланиб, **профилактик таъсир кўрсатиш объектларининг хусусиятига кўра**, 1) криминологик профилактика; 2) виктимологик профилактика; **профилактик таъсир кўрсатиш чора-тадбирларининг хусусиятига кўра**, 1) умумий профилактика; 2) якка тартибдаги профилактикасига ажратиш таклиф этилади.

Хулоса қилиб айтганда, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини **криминологик** ҳамда **виктимологик** профилактик йўналишлар бўйича амалга оширилиши профилактик чоратадбирларнинг таъсирчанлигини оширишга, куч ва воситаларни тўғри ва манзилли йўналтиришга ҳамда кутилган натижага эришишга самарали хизмат қилади. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси амалиёти ва қонун нормаларининг илмий-амалий таҳлили ҳуқуқбузарликлар профилактикаси усул ва шакллариининг назарий-ҳуқуқий асослари етарлича яратилмаганлиги ва шу боисдан, ушбу усул ва шакллариининг амалиётда қўллаш самарадорлиги етарли эмаслигини намоён этди.

«Усул» ўзбек тилининг изоҳли луғатида, бирор бир нарсани юзага чиқариш, амалга ошириш йўли, ҳаракатланиш тарзи, тартиби деган маъноларни англатади.

Ички ишлар органлари фаолиятини ташкил этишга доир усуллар асосан, ушбу соҳанинг бошқарув фаолиятида кенг қўлланилиб, одатда, ушбу усуллар бошқарув усуллари деб талқин этиб келинган. У.Таджиханов, С.Т. Ахмедоваларнинг

таъкидлашича, бошқарув усули - бошқарув мақсади, вазифалари ва фаолиятининг амалий бажарилиш тарзидир. Бошқарув усулининг мазмуни қандай оқилона йўллар билан бошқарув мақсадига эришиш, бошқарув фаолиятини амалга ошириш мумкин деган саволга жавоб беради.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасини усуллари мазмуни ва моҳиятини ёритишда бошқарув усулларининг моҳиятига мурожаат қилишимиздан мақсад шуки, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бошқариш усуллари мазмунан айнандир. Чунки бошқарувнинг умумназарий усуллари барча соҳа, шу жумладан, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасига бирдек дахлдордир. Демак, *қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасининг усуллари* – бу, қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасини бошқаришнинг асосий мақсадларига амалий эришишни, асосий функцияларининг амалга оширилишини ҳамда самарали профилактик таъсир кўрсатишни таъминлаш йўллари дидир.

Таъкидлаш жоизки, қасддан баданга оғир шикаст етказиш жинояти профилактикасининг ўзига хос алоҳида турлари мавжуд эмас. Безорилик профилактикасида профилактиканинг мавжуд турлари ва улар доирасида амалга ошириладиган чора-тадбирлар тизимига асосланилади. Бошқача қилиб айтганда, Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида» ги қонунда профилактиканинг умумий, махсус, якка тартибдаги ва виктимологик профилактикадан иборат тўртта тури белгиланган бўлиб, безориликнинг профилактикаси айнан мазкур турлар, ушбу турлар доирасида амалга ошириладиган чора-тадбирларга таянилади.

Шу боисдан, қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасинининг мақсади, функциялари, вазифалари, ўзига хос хусусиятлари ва афзалликлари, шунингдек ушбу соҳада олиб борилаётган ислохотлар ва ахбороткоммуникацион технологияларнинг ривожланишини инобатга олиб, қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг профилактикасини шакллари: *ёзма, оғзаки, қўрғазмали, электрон, назорат, қўриқлаш, қутқарув, белгили, СМС хабар, аралаш шакллари* тариқасида шакллантириш тавсия этилади.

Айрим Европа давлатларида, хусусан, Германияда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишда фуқароларнинг имкониятидан кенг фойдаланиш амалиёти мавжуд. Мазкур амалиётга кўра, ҳар қан-дай ҳуқуқбузарлик, шу жумладан, ғайриижтимоий хулқ-атворнинг гувоҳи бўлган Германия фуқаролари бу ҳақда дарҳол давлат органларига телефон орқали оғза-ки, СМС ёки ММС кўринишида хабар беради. Хабар асосида тезкор профилактик чоралар кўрилиб, натижаси ҳақида фуқарога маълум қилинади